

vegtapadó? A kulisszák bizonyos absztrahálása, a Zeke Edit tervezte jelmezek artisztikussága révén igen, a szöveg birtokbavétele, manipulálása miatt nem. A pályaudvari klozetról (mely nyomakszik a díszlet középpontja felé, de szimbolizálódni nem tud) azt mondatni a hősnővel, hogy „ezt még apám fröccsöntötte”... – ritka értelmetlenség, hiszen a cselekmény nem a jövőben játszódik. A színészek tehercipelő hangyákként rohángásznak a jelenelek szövegsúlya alatt, pedig a lemerülő Claire és a tompa Ill társaságában aligha lehet úgy kiszaladgálni a Polgármestert, amiként Bősze György teszi, vagy Hunyadkúrti István a Rendőrt vademberkedi. Kulcsár Imre (Pap) és Somló István (Tanár) lehetőleg kivonják magukat a forgalomból, csak hát nincs másik, ésszerűbb közlekedési rend a színpadon, amely kormányozhatná őket.

Hernádi Judit egyik nyilatkozata szerint Dürrenmatt hősnője – ellentétben néhány más feladatával – „nem rizikós” szerep. Nehéz értelmezni a kijelentést. Moglehet, a Tordyval éveken át folytatott tervezgetés mintha a várható sikert borítékolta volna. Ám az Eleonora Dusé-s megjelenés, egy-egy őszinte és egy-egy maníros megoldás ismételtetése nem hozott sok eredményt a szétszórt rendezésben. Az viszont igaz, hogy sem a zalaegerszegi, sem a miskolci premier „nem rizikós”, mert sztárszínészek jutalomjátékában bízott túlságosan is, és túl közvetlenül olvasta rá Dürrenmatt textusát a mai magyarországi szegénység és gazdagság, erkölcs és erkölcstelenség, ítélkezés és elhazudás, meghunyászkodás és erőszak viszonylataira. A tragikomédia mindkét helyen sokszor a viccek, gegek áldozata lett; a félmúltba került dramaturgia kifogott az alkotókon. Az elaggott fekete párduc (Fekete Párduc volt Ill szerelmi beceneve – Claire-nek most van egy nagymacska, s azt le kell lőni), ez a fölösleges motívum éppen úgy nem sejtett fel a két színpadon, ahogy a „mindenki sárga cipőt vesz” (a még meg sem kapott nagy pénzeseményekből) sem oldódott meg azzal, hogy az egyik helyen ragasztkodtak a sárga lábbelikhez, a másikon a sárgát átszínezték mindenfelére. A férjcsereílgéstől a herélték duruzsolásáig, az életkori kapcsolódásoktól (Alfred negyvenöt éve taszi-

totta a vakvilágba várandós kedvesét) a jelképes időzónáig rengeteg vonatkozás maradt üres, kitöltetlen, előnytelenül talányos. Itt is, ott is. Claire Zachanassian, az öreg milliomosnő, aki az „Örjögő Lóránt” expresszt a vészfék meghúzásával kényszeríti megállásra Gullenben, a látszat szerint hazatalált két magyar Gullenbe – mégis az a benyomásunk, hogy útja során elakadt valamelyik személyvonati stációnál, Lokenben, Brunnhübelben vagy Beisenbachban.

FRIEDRICH DÜRRENMATT: AZ ÖREG HÖLGY LÁTOGATÁSA (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg)

Fáy Árpád fordítása alapján. **DÍSZLET:** Bodnár Enikő m. v. **JELMEZ:** Laczó Henriette. **DRAMATURG:** Falussy Lilla. **RENDEZŐ:** Bereményi Géza.

SZEREPLŐK: Egri Kati, Hertelendy Attila, György János, Torontáli Tibor, Varga Attila, Andics Tibor, Köves Dóra, Niklai Judit, Eperjes Károly m. v., Ecsedi Erzsébet, Horváth Nóra, Derecskei Zsolt, Farkas Ignác, Mester Edit, Ilyés Róbert, Szakály Aurél, Szakács László, Zalányi Gyula, Balogh Tamás, Rimóczi István, Mihály Péter.

A kritika a zalaegerszegi színház 2003. november 26-i, Thália színházi vendégjátéka alapján készült.

(Miskolci Nemzeti Színház)

FORDITOTTA: Fáy Árpád. **DÍSZLET:** Menczel Róbert. **JELMEZ:** Zeke Edit. **ZENE:** Horváth Károly. **MOZGÁS:** Majoros István. **RENDEZŐ:** Tordy Géza m. v. **SZEREPLŐK:** Hernádi Judit m. v., Lukács Gábor, Kincses Károly, Papp Zoltán, Marosvölgyi Jenő, Márton András, Osváth Tibor, Szegedi Dezső, Kerekes Vali, Ferenczi Anett, Kriston Szabolcs, Bősze György, Kulcsár Imre, Csapó János, Somló István, Hunyadkúrti István, Áron László, Homonai István, M. Szilágyi Lajos, Merényi Ákos, Varga Andrea, Sztás Barbara, Keresztesi László, Irlanda Gergely, Paszternák Viktor.

ZAPPE LÁSZLÓ

Félreértések halmaza

■ LUIGI PIRANDELLO: IV. HENRIK; HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES ■

Alighanem sokszoros félreértés áldozatai voltunk mindannyian, akik a „megyejárásnak” becézett idéetlenkedés keretében a Nemzeti Színházban jelen voltunk a Pécsről érkezett IV. Henrik előadásán. Nemcsak a nézők, de a játszó is. A félreértések e halmazát nehéz logikus sorba rendezni: ugyanis nyilvánvalóan mindenki mindent félreértett. A rendező és a játszó félreértették a darabot, de bizonyára a pécsi direktor is tévedett, amikor Nagy Viktorra bízta Pirandello művét, aki egyrészt prózában csekély gyakorlattal bír, de arra sem emlékszem, hogy zenésben valaha is komoly művészi eredményt ért volna el. Holott Pirandello drámájának színrevitele az egyik legnehezebb színházi feladat. Mert beszélni-írni könnyű az olasz szerző darabjainak rejtelmességéről, titokzatosságáról, a személyiség fel- és megbomlásáról, az igazi és a színlelt örület komplikált, groteszk és költői keveredéséről, a természetes és a jelképes elemeltség összefonódásáról, de mindezt érzékletesen, elfogadhatóan megvalósítani a színpadon csak nagy művészi tehetséggel, kérelhetetlen gondolkodói elszántsággal és rutinos színpadismerettel lehet. Nagy Viktor már sokat rendezett, de még sohasem bizonyította, hogy akár ez utóbbival is rendelkezne.

Márpedig ennél a darabnál folyamatosan kellene kétértelmű helyzeteket teremteni, mégpedig úgy, ahogyan az egymással szemben álló tükrök teszik: a végeredmény a végtelen sokértelműség legyen. A pécsi előadás viszont egyszerűen értelmetlen. A játszó hősileg üvöltönek, amikor ironizálni lehetne, társaságilag csevegnek, amikor mélységeket lehetne sejtetni, suttognak, amikor a történetet kellene megértetniük. Leginkább egyetlen dolgot sikerül plasztikusán megjeleníteniük: maguk sem tudják, éppen hol vannak, mi a helyzet, mi az igazság, mi a céljuk. A szöveghez tapadnak egy olyan darabban, ahol minden szó csapdát rejteget, semmi sem azonos az első jelentésével, de a másodikkal is célszerű óvatosan bänni.

Horesnyi Balázs díszlete stilizáltságával s főképp a szín közepére belógatott képkeretekkel éppen annyira rugaszkodik el a valóságtól, amennyire manapság szokásos. Azaz semmit sem mond arról az összetett viszonyról, amely a magát középkori királynak képzelő-hazudó XX. századi arisztokratát a valósághoz fűzi. Ez éppen az a darab, amelyben a szokványos elidőtlenítés,

Tóth László felvétele

Lipics Zsolt (Landolf), Rázga Miklós (IV. Henrik) és Stenczer Béla (Dionisio Genoni)

a cselekmény idejétől meg a jelentől való szabványos eltávolodás még semmitmondóbb, mint a legtöbb előadás esetében. Ezúttal ugyanis jelentősége lenne annak, hogy a magát örültnek tettető, de épelméjű, illetve az örült, de magát épelméjűnek képzelő hős valóságos díszletek közt, illetve diszletszerű valóságban éljen. A jártékér szokványos színházszerűsége éppen azért nem működik, mert ezúttal mindenki színházat játszik mindenkinek. A szolgák és a látogatók a királynak, a király meg nekik. Ehhez a történethez sohasem volt absztrakció helyett évszázadokat átfogó érzékletesség illenék.

S ugyancsak évszázadokat kellene átfogniuk a jellemeknek is. Nemcsak a fizetett szolgáknak, illetve titkos tanácsosoknak, akik eljuttassák a beteg számára a múltat, hanem a jelenben élő rokonoknak is. Ez egy régi család. Tagjaiban azért ütközhet meg jelentős múlt és pitiáner jelen, illetve idétnel múlt és racionális jelen, mert benne él a tradíció. Ezért is játszanak jelmezes múltidézőt. Ehhez képest Lipics Zsolt, Tóth András Ernő, Urbán Tibor szolgálhármasa csak a kényszerű szerepjátás kínját jeleníti meg, holott ez igazából csak a hirtelenjében felfogadott negyediket játszó Domonyai Andrásnak járna ki. Kovács Dénes valószínűleg kísérteties inas lenne egy másik előadásban. Für Anikó elevebb, Sztankay Orsolya fakóbb tár-

sasági hölgyet játszik, akiknek nemcsak közük nincs a főhős tragédiájához, de nem is értenek belőle semmit, Fillár István pedig mintha kizárólag azzal lenne elfoglalva, hogy békésen tűrje a Belcredire szórt sértéseket. Stenczer Béla orvosa egyszerűen fontoskodik, és marhaságokat beszél. Csak éppen a tudományos halandzsza formátuma hiányzik játékból. A címszerepben Rázga Miklós mindaddig bolondot alakít, amíg úgy kell tudnunk a szöveg szerint, hogy a király elmebeteg, és épelméjűt, amikor bevallja, hogy már rég kigyógyult, csak jobbnak látta folytatni a játékot. Ennél azért a dolog kicsit bonyolultabban lehetne értelmes és hatásos. Talán mondanom sem kell, hogy Pilinyi Márta jelmezei is szó szerint vesznek mindent. Ebben a darabban ugyanis ez a félreértések legbiztosabb útja.

S ezen az úton járva érthették félre dolgukat a megyejárás szervezői is, amikor látatlanban a fővárosba hívták vagy küldték a még el sem készült előadást. Bár feltehetőleg ez a pécsi irányítás bűne, hiszen nyilván ők jelölték a Nemzetibe legújabb bemutatójukat, ami legalábbis felelőtlenség még önmagukkal, saját színházukkal szemben is. Hiszen egy ilyen vendégjáték nemcsak költséges és elszalasztott lehetőség, de kompromittálja is a benne résztvevőket. Rosszabb hírét költi a színháznak, mint amilyen az valójában. Ennél az

előadásnál még a különben kevésbé sikerült pécsi *Rómeó és Júlia* is jobb. A fentiekből pedig az következik, hogy mi, nézők is félreértettük a megyejárás értelmét, ha azt gondoltuk, hogy ilyenkor egy-egy megyeszékhelyi műhely a legszebb arcát kívánja megmutatni.

Hasonló félreértéshalmazról tanúskodik egy másik Pirandello-előadás is. Ugyanott, a Nemzeti nagyszínpadán láthattuk, de más keretek közt, a *Hat szereplő szerzőt keres* című darabot. Bár ezúttal arról beszélni, hogy a rendező félreértette a szerzőt, hatalmas eufemizmus volna. Azt sem állíthatjuk, hogy nem értette meg. Valószínűbb, hogy egyszerűen nem érdekelt a darab, amitől persze még születhetett volna pompás, eredeti előadás. Egy klasszikus szöveg feléből-harmadából is készülhet vadonatúj, eredeti produkció. A szegedi előadás bizonyára valami ilyesmire tör. Csak hát az eredmény nem egyéb, mint az eredeti remekmű romjai. Helyükön vagy belőlük azonban szinte semmi sem épül. Ezúttal nem a darabot, hanem a színházi előadást, az interpretációt, egyáltalán magának a színháznak a feladatát értették félre. Amit változtattak, amit húztak, illetve amit a húzások helyett beleraktak a darabba – egy másik Pirandello-mű részletét meg néhány jeles songot innen-onnan –, az nem gazdagítja, hanem szegényíti a végeredményt. Talán szükségtelen felsorolni, mi mindent lehet elveszíteni, hány réteget lehet elporlasztani egy ilyen darab egységű, egyértelműsített előadásával. Itt is érvényes mindaz, amit a pécsi *IV. Henrik* kapcsán már megpróbáltam előszámolni, hiszen mindkét darab a végtelen belső bonyolultság, tehát a végtelen gazdagság nehézségeivel állítja szembe az előadókat és nézőket. A feneketlen mélységű köznapi tragédia és e tragédia megfoghatatlanságának, megfogalmazhatatlanságának, színházi tükrözhetetlenségének tragédiája helyett természetesen szólhatna az előadás a lét és a színház hatalmas kettős idiotizmusáról is. A szegedi produkcióból azonban nemigen érzékelhető több vagy más, mint a legvérszegényebb kabarétreffalkozás a konvenciókba dermedt, együgyű színházcsinálás fölötte. Igaz, ez is benne lehet a darabban. De ha nem lenne benne több, nem jöhetett volna létre a darab. Ha ennyiről lenne szó, az igazgató egyszerűen szóba se állna a való életből érkező szereplőkkel, meg se érintené őt és professzionista társait a civilek tragédiája. Hogy mindehhez hogyan jön *A hegyek óriásaiból* vett részlet, amelyet az előjátékban próbálni kezdenek, az végképp rejtély, s talán még ennél is rejtélyesebb, hogy egy-egy szereplő miért fakad dalra, miért ad elő jelenet előtt, után, közben egy-egy songot, s hozzá még nem is

azok közül, akik a színészeket játsszák, hanem akik a kívülről jötteket.

Ebben az ellaposított, primitivizált felfogásban egyrészt elsikkad, ami talán értékes lehetne, például Rác Tibor reménytelen igyekezete arra, hogy az apát többnek mutassa rossz lelkiismerettől gyötört, szerencsétlenkedő polgárnál. Másrészt ami önmagában hatásos, az minél jobb, annál rosszabb az egészre nézve, például Szerémi Zoltán ostoba fontoskodóra vett rendezője – amin a Nemzetiben okkal mulatnak remekül az előadást néző színészek, mintegy

kiröhögve magukból életük minden keserves megaláztatását – vagy Hógye Zsuzsanna szakszerűen karikírozott Madám Pacéja. Rajtuk kívül a számtalan jellegtelen alakítás közül Csomor Ágnes véteti észre magát azzal, hogy a mostohalányt utcai repedt-sarkúvá fokozza le, valamint Megyeri Zoltán, aki a vezető színészt gyomorforgató ripacsériával ruházza föl. Ha belülről jön, kétségbeejtő, ha tudatos alakítás, akkor viszont még ebből a mindent lefokozó produkcióból is kirí. Balla Margit díszelete nem ront és nem javít a dolgokon, lényege egy

magas fémépítmény, belsejében csigalépcsővel, mely az előadás fikciója szerint bizonyára *A hegyek óriásai*hoz készült, és a lapos humorizálás egyik forrása az lenne, hogy miképpen próbálják hozzáidomítani az új cselekményt, például azzal, hogy a kislány itt nem vízbe fullad, hanem a tetőről esik le. Molnár Zsuzsa ruhái többnyire esetlegesek, de például az a borzalom, amelyet Megyeri Zoltán vezető színészként visel, tökéletes összhangban van az alakítással – ez a stílusesség adott esetben persze ugyancsak a minél jobb, annál rosszabb kategóriában érvényes.

Ez a Pirandello-karikatúra vagy inkább ellen-Pirandello a Vidéki Színházak Találkozója keretében került a fővárosba, a Nemzeti Színházba. S ebben a vonatkozásban is egy óriási félreértésről tanúskodik, mellesleg szinte az egész fesztiválhoz hasonlóan. Félreértés azt hinni, hogy a színházak vezetőinek van önismeretük, pláne önkritikájuk. Tudniillik a fővárosi bemutatásra alkalmas darabok kiválasztását csak abban az esetben lenne értelme rájuk bízni, ha föl lehetne tételezni róluk, hogy valamelyest tisztában vannak önmagukkal. A fesztivál azonban – és hangsúlyoznom kell, nemcsak ez a két előadás, amelyről itt szó volt, hanem a produkciók többsége – arról tanúskodik, hogy a legtöbb vidéki színházban a vezetőknél mostanában fogalmuk sincs arról, mit művelnek a színházukban, mikor terem érték a házuk táján, és mikor követnek el merényletet a színházművészet ellen.

**LUIGI PIRANDELLO:
IV. HENRIK
(Pécsi Nemzeti Színház)**

FORDÍTOTTA: Füsi József. **DÍSZLET:** Horesnyi Balázs. **JELMEZ:** Pilyinyi Márta. **RENDEZTE:** Nagy Viktor.

SZEREPLŐK: Rázga Miklós, Für Anikó, Sztankay Orsolya, Fillár István, Stenczer Béla, Vidákovics Szlávén, Lipics Zsolt, Tóth András Ernő, Urbán Tibor, Domonyai András, Kovács Dénes.

**LUIGI PIRANDELLO:
HAT SZEREPLŐ
SZERZŐT KERES
(Szegedi Nemzeti Színház)**

FORDÍTOTTA: Török Tamara. **SZÖVEGKÖNYV:** Almási-Tóth András. **DÍSZLET:** Balla Margit. **JELMEZ:** Molnár Zsuzsa. **RENDEZTE:** Almási-Tóth András.

SZEREPLŐK: Rác Tibor, Fekete Gizi, Csomor Ágnes, Pataki Ferenc, Hógye Zsuzsa, Szerémi Zoltán, Cseh Zsuzsanna, Megyeri Zoltán, Főző Ditta, Dobos Katalin, Posta Lajos, Janik László, Somló Gábor, Kiszely Zoltán, Balogh Cecília.

Stefanik Kata (A kislány), Nagy Jenő (A kisfiú), Fekete Gizi (Az anya) és Csomor Ágnes (A mostohalány) a Hat szereplő szerzöt keres című előadásban

Veréb Simon felvétele